

verbial: «és veritat l'exempli qui-s diu que d'aquell mal mor hom, de què ha paor», Muntaner (Bof., 110); «diu un exemple antic: qui no da ço que dol, no pren ço que vol», «així com diu un *exempli* --», Jaume I (Ag., 289, 517).

Més tard, accentuant-se la influència del llatí, la forma del mot s'acostà a la d'aquesta llengua, i segurament no sols es produí això en l'eliminació creixent de la variant en -i sinó també en la pronúncia de la x, que modernament ha estat *ægzemplæ* (occ. i val. *egzèmplæ*); és ben possible que això ja es propagués molt en el S. xv, i fins i tot quan encara té el sentit de 'dita, màxima, aforisme': «e per ço se diu en la nostra terra hun *exemple* vulgar: qui és piados e puys se penit, no deu ésser piados dit», JoMartorell (Ag. III, 13). Modernament (almenys en el Principat i les Illes) la pronúncia a la llatina és general en la llengua, si bé en algunes bandes (particularment les Balears) té molta extensió l'assimilació en una mera africada -dz-, que en el Princ. és molt vulgar; generalment hi ha *ê* tònica tant en els parlars de vocalisme oriental com en els altres (si bé Alcover, *BDLC* XI, 30, dóna una pronúncia *ædzèmplæ* per a Fornells de Menorca).

DERIV.: *Exemplar* tr., ant., 'explicar, traure'n exemple', *VidesR* (gloss.; mall.); i variant *eximpliar*, *-emplier* (*DAG.*). *Exemplar* adj. [1647, *DTol.*], pres del ll. *exemplaris* adj.; *exemplaritat*. *Exemplar* m. [Llull], ll. *exemplar* m. *Exemplari*.

CPRT.: *Exemplificar* [Llull]; *exemplificació*; *exemplificat*; *exemplificatiu*.

¹ *Eiximpli* escriu Moll, *AORBB* II, 30, amb raó ell i no pas les edicions de grafia normalitzada que imprimiren, a tort, *exempli*, *eximpli*; cf. oc. ant. *eis-semble*, cast. ant. *enxiemplo*, *ensi-*, mod. *ejemplo*, it. *scempio*, etc.; tenint en compte l'existència de tals formes quasi-hereditàries, en romànic (i les altres que testifico en el DCEC, EJEMPLO, especialment en la nota) he pensat alguna vegada si l'adj. basc *sendo* 'fort' (<'exemplar', 'ferm'?) no podria ser una altra prolongació de *EXEMPLUM* (>*(e)senlo), car no sembla que des del punt de vista fonètic això topés amb grans objeccions (cf. entre altres els fets comentats per Mitxelena, *FontHiVca.*, 82, n. 21), idea que, naturalment, només amb les més grans reserves, sotmeto al judici dels bascolègs especialitzats. — ² Cf. J. Th. Welter, «L'exemplus dans la littérature religieuse et didactique du Moyen Âge», P., Guitard, 1927, 562 pp.; Mario Roques, *Rom.* LIII, 603-5.

Exempt, *exemptar*, V. *eximir* (REDIMIR) *Exequatur*, *exèquies*, V. *seguir*

EXERCIR, pres del ll. *exercere* 'agitar, fer treballar incansablement', 'fer practicar', 'exercitar, practicar', derivat de *arcere* 'enclosure', 'contenir, deturar'. □ ^{1.} doc.: c. 1344, *Ord. Pal.*

També en BMetge, StVicentF, etc.; «lo Soldà --- e lo Gran Turc han-nos pres la major part de nostra senyoria, en la qual remey no podem dar per la mia se-

nectut, per no poder exercir les armes», JoMartorell (Ag. II, 2); «les honors grandíssimes que-ls cavallers aconseguen en semblants fets, *exercint* virtuosos actes», id. (I, 62).

⁵ Es féu corrent, ja des d'abans, l'ús del freqüentatiu *exercitar*, que ja apareix en Llull, el *Curial*, etc., i que també veiem, tant o més sovint, en JoMartorell, amb usos ben semblants: «sabuda cosa és que los hòmens han de *exercitar* les armes, e han a saber la pràctica de la guerra» (ib. I, 62); «pren exemple de David, / del temps que fonc ell pastor: / ¿quin era lo seu delit / sinó treball infinit / y tot ab molt gran amor? / el temps que *se exercitava* / may tingué cap tentació / perquè ell no reposava», Miquel F. Carcell, S. XVI (JMBover, *BiEscrBal.* I, 163.2.1); *exercitable*; *exercitació*; *exercitant*; *exercitat*.

Exercent. *Exercici* [c. 1344, *Ord. Palat.*], pres del ll. *exercitium* id.

Exèrcit [c. 1460, i ja es troba abans alguna vegada, però fins llavors es digué normalment *host*], pres del ll. *exercitus*, *-iis*, id., pròpiament 'cos de gent instruïda militarment': «un altre Soldà --- ordenà que --- fessen gran armada --- e que passassen en la Grècia --- e fohi convidat lo gran Turc, qui fon content de passar-hi ab molta gent d'armes de peu e de cavall en gran nombre; e junts los dos *exèrcits*, foren en nombre de 117 milia moros», JoMartorell (Ag., 1330); «compres, de tempransa, - virtut restrictiva, / per qui molt conforma - dreses lo *exèrcit* / als inemics contre, - hon se féu comèrcit / de l'amarga purga - de tu curativa», Gaspar de Verí, a. 1502 (JMBover, *BiEscrBal.* II, 503.34.6); «lo *exèrcit*: exercitus, -us; *exèrcit de peu y de cavall*: armatura peditatus et equitatus», OPou (*ThPu.*, 175); «Mosur de Vented es en Pesianà, ab *exèrcit* de set o vuyt-mília hòmens», doc. ross. de 1597 (RLR LX, 57); en els primers temps, el mot té també sentits més amplis i vagues, i tant es pot aplicar a una esquadra naval (c. 1463, *CoDoACA* XXII, 58, 186; JoEsteve), com a un campament de tropes (carta de 1264, *AlcM*). *Exercitura*.

Coercir, pres del ll. *coercere* 'forçar, obligar', derivat paral·lel a *exercere*; *coerció* [1839, Lab.]; *coercible* [*DOrt.*], *incoercible* [id.], *coercibilitat*; *coercitiu* [id.].

Exèresi, V. *dièresi* *Exerg*, V. *energia* *Exestipulat*, V. *estipular* *Exfoliació*, *exfoliar*, V. *full* *Exhal*, *exhalació*, *exhalant*, *exhalar*, V. *bàlit*

⁵⁰ EXHAURIR, pres del ll. *exaurire* 'buidar poant', 'eixugar una bassa d'aigua', 'esgotar, buidar, acabar (una provisió de qualsevol cosa)', derivat de *haurire* 'poar, treure aigua o líquid (d'un lloc)'. □ ^{1.} doc.: 1912, Fabra, *Gram. Cat.*, p. 395; 1917, *DOrt.*

L'exemple de l'it. *esaurire* (*esaurito*, *inesauribile*), de l'angl. *to exhaust* (*inexhaustible*) i del b. ll. *exaurire* ajudà a consolidar entre nosaltres l'adopció d'aquest mot, tan vigorós en llatí clàssic; especialment pel que fa a publicacions (i productes de tota mena).

DERIV.: *Exhaurible* [*DOrt.*]; *exhauribilitat*; *exbau-*